

Отримана 14.10.2024

Прорецензована: 26.10.2024

Прийнята до друку: 16.11.2024

Електронна адреса: popadenko.anton@chnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2312-7112-2024-27-61-68

Попаденко Антон. Актуальність підходу аксіомії: евристичні виміри. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія» : науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024. № 27. С. 61–68.

УДК III+17.022.1

Антон Попаденко**АКТУАЛЬНІСТЬ ПІДХОДУ АКсіОМІЇ: ЕВРИСТИЧНІ ВИМІРИ**

Стаття присвячена аналізу аксіомії як комплексного метафізичного підходу до розуміння буття та людини в ньому, а також їхнього взаємозв'язку із цінністю. У роботі пропонується нове розуміння поняття цінності в контексті аксіомії, – аксіоми, – що інтегрує морально-етичні та онтологічні аспекти суцього. Автор описує та обґрунтовує методологічні основи аксіомії і її потенціал у розв'язанні філософських проблем, пов'язаних із кризою сучасного мислення та світоглядних парадигм. Здійснено порівняння з основними напрямками-аналогами у сучасній філософії, такими як неокантіанство, прагматизм, неотомізм, неомарксизм, екзистенціалізм та феноменологія. Автор доводить, що цінність (аксіома) у рамках аксіомії виступає ключовим фактором в процесі осмислення буття загалом, а також у стратегічній розбудові світоглядної парадигми окремої особистості в умовах сьогодення.

Ключові слова: аксіомія, аксіома, цінність, світогляд, методологія, особистість, метафізика.

Anton Popadenko**RELEVANCE OF THE AXIONOMY APPROACH: HEURISTIC DIMENSIONS**

The article is devoted to the analysis of axionomy as a comprehensive metaphysical approach to understanding existence itself and human beings in it, as well as their relationship with value. The paper proposes a new understanding of the concept of value in the context of axionomy, – an axiom, – that integrates the moral, ethical and ontological aspects of existence. The author describes and substantiates the methodological foundations of the axiom and its potential in solving philosophical problems related to the crisis of modern thinking and worldview paradigms. A comparison is made with the main analogous trends in modern philosophy, such as neo-kantianism, pragmatism, neotomism, neo-marxism, existentialism, and phenomenology. The author proves that the value (axiom) within the axionomy is a key factor in the process of comprehending life in general, as well as in the strategic development of the worldview paradigm of an individual in the present-day conditions.

Keywords: axionomy, axiom, value, worldview, methodology, personality, metaphysics.

Вступ

Сучасний світ сповнює людське життя великою кількістю викликів та проблем, генеза яких сягає найрізноманітніших джерел. Ще ніколи в історії людина не мала справи з таким значним за обсягом та багатогранністю масивом завдань, ніколи не була залучена у таке різнобарв'я комунікаційних процесів. Кількість операцій та функцій, яку мусить виконувати сьогоденна особистість на масовому та індивідуальному рівнях, навіть у буденному житті, зросла експонентно у порівнянні з попередніми епохами та стрімко зростає й далі, про що свідчать не лише різноманітні соціологічні, психологічні та інші дослідження, а й елементарна саморефлексія кожного, хто на неї здатен.

Така ситуація стимулює теоретичну свідомість проблематизувати цей стан та шукати вихід із ситуації (або ж навпаки, констатувати безвихідь), де ускладнення (на всіх рівнях життєдіяльності) людського існування сягає пункту, в якому комплексне осмислення та розуміння власного становища та місця на мапі загального життя суспільства та цивілізації стає принципово неможливим стихійно. Це означає, що індивідуум, сформований обставинами, які не передбачають єдиного, монументального (парадигмального) погляду на довколишній світ та себе (що в минулих епохах апріорно передбачалось у вигляді непохитного метанаративу), принципово не здатен упорядкувати своє існування, не має можливості накреслити стратегічний курс самореалізації, тобто досягнення максимуму актуалізації своєї особистісної потенції. Телеологія такого Я приречена постійно розпилюватись та дробитись на безліч маленьких, незначних завдань, розв'язання яких, у кращому випадку, призводить до збереження status quo, консервації та стагнації особистості, що унеможливорює зазначене вище прагнення.

Як буде показано та аргументовано у статті, аксіомія не розглядає людину, як відокремлену субстанцію, що існує виключно в якомусь своєму особистісному вимірі. Людське буття є невід'ємною частиною набагато більшої та складнішої системи, яка включає в себе весь універсум, всю багатоманітність проявів Буття як такого та відіграє у цій системі чи не найважливішу роль, будучи тим органом самопізнання, що лише й зумовлює внутрішній її рух та загальний життєвий потенціал.

Це уточнення демонструє (поки що лише потенційно), що описана проблема є значно складнішою та важливішою для виживання, зростання, порятунку (та навіть спасіння) людини та всього людського (а разом із тим Буття загалом), аніж може здатись на перший погляд.

Зрозуміло, що кожна окрема сфера інтелектуальної діяльності намагається досягнути описаний момент, використовуючи доступні їй методи та інструменти, проте, на наш погляд, усі їхні спроби залишаються малоефективними, або й узагалі безплідними, без звернення за допомогою до того, що в теоретичному плані завжди було більш підходящим та пристосованим, мало у своєму розпорядженні більше ресурсів для комплексного досягнення реальності, ніж будь яка інша наука чи система знань – до філософії. Філософія сутнісно завжди була своєрідною метадумкою, метасистемою, метапарадигмою, зрештою, метафізикою, яка завжди (часто навіть непомітно для загалу) формувала обличчя епохи та задавала центральні запитання-імпульси (від постановки проблем до формування довершених метафізичних систем), навколо яких, немов планети навколо зірки, обертались теорії та концепції, що формували безпосередній смисл діяльності та набір стратегічних цілей особистості, суспільства, та культури загалом.

Сьогодні демонструє нам кризу філософії через різних її представників, а цей факт, в свою чергу, є одночасно симптомом, причиною, та, певною мірою, наслідком, кризи мислення. Криза ця проявляється, звісно, не в якомусь абстрактному зменшенні думаючих людей чи кількості роздумів та думок в кожній окремо взятої людини. Вона являє себе через неспроможність (а в деяких випадках небажання, або ж і зовсім свідомій відмові) надати поштовх, запропонувати шлях особистості, а через неї й буття, до нових форм пошуку Істини, до того, щоб відновити рух до великої цілі, до споруджування нового метанаративу, до перевизначення центру та периферії, не знецінюючи в процесі ні те, ні інше. Відомо, що існують поодинокі випадки, коли такі спроби відбувались, проте доки вони не зазнали успіху, не перейшли в загальну тенденцію на зміну постмодерністській тотальній деконструкції (яка, звісно, не констатується нами як щось однозначно негативне, але яка не може виступати самоціллю, скоріш кроком, засобом продукування окремих, проміжкових висновків), доти така надважлива мета не може вважатись хоча б попередньо досягнутою.

Основне завдання на цьому етапі ми вбачаємо у висвітленні принципів моментів аксіомічної методології, що дозволить в подальших наших роздумах та роботах звертатись до цієї праці як до своєрідного «ключа» до їх розуміння. Для простішого сприйняття воно може бути розділене на пункти:

- 1) визначення поняття аксіомії (а також інших супровідних понять) та обґрунтування необхідності відмежування його від аксіології;
- 2) опис ключових методологічних засад, в межах яких дефініюється функціональне та смислове ядро аксіомічної парадигми;
- 3) висвітлення принципів, завдяки яким відбувається рух в процесі сприйняття та пізнання дійсності в межах аксіомії.

Задля виконання цих пунктів в межах поставленого завдання, ми вбачаємо доречність розділити виклад відповідно на три статті, аби запобігти надмірному скороченню та спрощенню матеріалу.

Визначення аксіомії відбуватиметься в декілька етапів:

I. Розбір етимології поняття та опис базових смислів, що впливають із самої мовної структури поняття;

II. Пошук ідей-аналогів серед найвпливовіших напрямків сучасної філософії, що дозволить здійснити аналіз (віднайти ключові подібності та відмінності) і виявити ідейні зв'язки між ними та аксіомією. Увага буде приділена неокантіанству баденської школи, прагматизму, неотомізму, неомарксизму, екзистенціалізму та феноменології.

III. Конструювання власне позитивного визначення аксіомії, її фундаментальних рис та формулювання кола ключових питань, на які вона прагне дати відповіді.

I

Етимологічно поняття «аксіономія» складається з двох частин:

Перша частина, – **ахіо-**, – походить від прото-індо-європейського кореня «ag-», що означає «рухати», «гнати», «штовхати». Від цього ж кореня походять такі грецькі слова як *agein*, що означає вести, направляти; *agon* – збирати (ціле з частин); *axios* – вартий, гідний, важливий; а також латинські *actus*, що означає діяти, бути рушієм, приводити в рух; *agere* – приводити в рух, гнати вперед, виконувати. Отже бачимо, що перша частина терміна містить в собі або ж сутнісно асоційована із множиною взаємопов'язаних значень, яка вказує на декілька ключових моментів:

- 1) Репрезентації руху в ролі рушія, вказівки на певний поштовх, визначальний для подальшого напрямку;
- 2) Вираження гідності та вартості, буття чимось достойним;
- 3) Організації частин у ціле, зведення хаосу до певного порядку, або ж порядку нижчого рівня, до порядку вищого.

Отже, здійснюючи проміжкове узагальнення, можемо констатувати, що частина «ахіо-» суто етимологічно постає тим, що спонукає рух до певної цілісності, зумовлений критеріями гідності та вартості.

Друга частина, – **-номіа**, – походить від прото-індо-європейського кореня «nem-», що має набір значень: привласнювати, призначати, розподіляти, брати. Рухаючись аналогічним шляхом аналізу, як і у випадку з першою частиною терміна, перерахуємо слова, що походять від цього ж кореня в грецькій мові: *nemein*, означає розбиратися, домовлятися; *nemesis* – обурення від несправедливості; *nomia* – метод; *nomos* – закон, практика, звичай. Окрім того латинське слово *numerus*, що означає кількість, число.

Ключові моменти цієї частини терміна:

- 1) Віднаходження консенсусу, базуючись на повноцінному баченні того, про що йде мова;
- 2) Неприйняття несправедливого, що означає принципову відмову від того, що не відповідає Істині та Благу;
- 3) Керування процесами через незмінні та усталені форми та принципи;
- 4) Міра як принципова дефініційоюча умова.

Отже, друга частина терміна репрезентує керування, яке базується на неприйнятті несправедливого та зумовлене певними незмінними критеріями, що виводяться за допомогою визначених (дефінійованих) методів.

Поєднуючи обидві частини в єдине ціле, бачимо зміст поняття, який впливає з його мовної організації та логіки, відштовхуючись від яких можемо запропонувати первинне визначення, яке поки що не наповнене змістовними ідейними компонентами, проте являє собою його морфологічно-логічний базис.

Аксіономія – це поняття, яке репрезентує парадигмальний спосіб сприйняття та розуміння суцього як невідповідного (методологічно обґрунтованого) та визначеного через гідність та вартість руху до певної справедливо організованої цілісності.

Що ж стосується змістовного боку, в межах якого розкривається повнота ідеї, а також інтерпретативний та організуючий зв'язок поняття з іншими поняттями та елементами дійсності, тут мусимо зупинитись детальніше. Розгляньмо палітру розуміння цінності в найвпливовіших напрямках сучасної філософії, аби в подальшому сформувати вже змістовне визначення аксіономії.

II

Неокантіанство (баденська школа) цікавить нас у межах цієї роботи саме завдячуючи тій особливій увазі, яку її представники приділяли цінності та ролі ціннісного виміру у пізнанні.

Основна теза, яку слід виділити в процесі руху до визначення аксіономії – це трансцендентність цінності щодо процесу пізнання, а також її визначальна керівна роль в його межах.

Баденська школа неокантіанства зосереджувала свої зусилля навколо розмежування двох типів світосприйняття (в т.ч. й в науковому контексті): *müssen* (сфера необхідного) та *sollen* (сфера належного). Віндельбанд пропонував такий розподіл для констатації необхідності відмежування спостережуваних в природі закономірностей від сфери належного в людському світі, який окреслював як такий, де людина ніби має справу з людським, на відміну від сфери, де вона має справу із зовнішнім, щодо своєї особистості, світом. Рікерт же поглибив розуміння цієї відмінності до методологічного

рівня, зазначивши, що головною діалектичною парою в цьому разі варто вважати уніфікацію-індивідуалізацію, відштовхуючись від якої можемо розділити вже наукове пізнання на номотетичне (зорієнтоване на віднаходження загальностей, що дозволили б розглядати світ як генералізовану цілісність) та ідіографічне (яке звертає увагу на часткове як унікальне й неповторне).

На перший погляд, може здатись, що таке розрізнення дещо суперечить тезі, висловленій на початку підрозділу, може виникнути запитання на кшталт «Яким чином ми можемо говорити про ціннісний вимір, що трансцендує раціональне пізнання та відіграє в ньому керівну роль, якщо цінність фігурує лише в ідіографічному погляді, як сфері належного, на відміну від сфери необхідного? Адже й вона, очевидно, є раціональним пізнанням». І відповіддю тут стане геніальне спостереження неокантіанців [див. 12, с. 71 і далі]: пізнавати означає визнавати, що одне є істинним, а інше – хибним, а це означає, що існує певний еталон (який може мати вигляд очевидності, методу, якогось «першого» судження, або ж безсумнівного авторитету), який сам по собі є цінністю, адже він визнається *вартим* бути вищим арбітром у процесі пізнання. Це твердження є слухним і для *müssen* і для *sollen*, адже без поштовху, забезпеченого Істиною як цінністю в принципі, як того, до чого необхідно прагнути всіма силами, неможливо уявити пізнання як таке.

Прагматизм пропонує розуміння цінності як чогось відносного та динамічного, такого, що визначається конкретними умовами й наслідками дій, зумовлених ціннісним вибором. На думку представників цього філософського напрямку, зокрема Дьюї та Пірса, цінність має підкоритись раціональному осмисленню. Розум мусить експериментально довести, що певна цінність є припустимою та корисною для досягнення благих цілей і лише після того може зайняти своє керівне становище в діяльності [Див. 7, 2. 11].

Така інтерпретація не здається нам переконливою, адже, як вже було зазначено вище, цінність є тим, що визначає рух раціонального пізнання. Воно ж, відділене від ціннісного виміру, втрачає можливість руху, як інструмент втрачає свою силу та призначення без майстра, що скористався б ним. Пізнання неможливе без того, щоб бути спрямованим на певну мету: експеримент, що має довести ступінь корисності та припустимості цінності неможливий без заздалегідь визначених (експліцитно чи імпліцитно) критеріїв, які б дозволили цю корисність ідентифікувати. Самі ж ці критерії вже мають ціннісну природу, а значить, цінності одного порядку визначаються шляхом узгодження із цінностями іншого порядку.

Прагматизм ставив собі за мету утвердити мірилом будь-якої дії чи наміру практику. Такій підхід, на нашу думку, спричинив несподівані для самих прагматистів наслідки: людина, що керується подібним принципом може впасти в егоїстичний релятивізм, вдаватись до спроб раціонального обґрунтування власних потреб, які йдуть врозріз з інтересами довколишніх, або ж навіть завдають їм великої шкоди. Відсутність абсолютних та вічних орієнтирів провокує дезінтеграцію ціннісного поля особистості та суспільства, відкриваючи дорогу різноманітним маніпулятивним практикам та ідеологіям.

Щодо самих прагматистів, то їхній світогляд все ж передбачав абсолютні цінності, які просто не були експліковані в теоретичному полі. До прикладу, у Чарльза Пірса це можна помітити в його космологічних міркуваннях, де фігурують поняття тихізму, синехізму та агапізму, які він називає керівними принципами існування універсуму [Див. 10]. Якщо ж подивитись уважніше на цю тріаду, побачимо, що вона має ціннісну природу, проте не таку, як психологізовані цінності прагматистів, а метафізичну, де цінності є вплетеними в буття автономними елементами, що керують не лише людськими вчинками та намірами, а й рухом всього буття до своєї мети.

(Нео)гомізм є однією з, на які спирається аксіомія у своєму розгортанні. Префікс «нео-» поставлений нами в дужки, адже томістична філософія намагається зберегти свої найважливіші засновки в ортодоксальному вигляді, тоді як зазначена частка терміна свідчить скоріше про доповнення класичного кола проблем новими викликами, притаманними сучасності.

Принципово важливою тезою томізму в питанні способу буття цінності є те, що вони є незалежними від людського сприйняття. Вони не виникають як результат мисленнєвої та вольової діяльності індивідів, а є тим, що розум здатен відкрити в речах, у природі та довколишньому світі загалом, тобто там, де вони вже наперед існують завдяки мудрості Божественного Провидіння, яке їх створило.

Як пише Аквінат у «Сумі теології» (I, Q. 5, Art. 1): «Bonum est quod omnia appetunt» (Благо є тим, до чого прагнуть всі речі) [Див. 14], а також (I, Q. 16, Art. 1) «Veritas est adaequatio intellectus et rei» (Істина є відповідністю між річчю та інтелектом) [Див. 14]. Жільсон, до прикладу, коментує це

протягом праці «Being and some philosophers», зазначаючи, що благо в метафізичному сенсі – це не суб'єктивна якість, а об'єктивна реальність. Це досконалість самого буття, і всі речі є добрими тією мірою, якою вони володіють буттям [Див. 3, с. 154 і далі].

Отже цінності є чимось вплетеним в саму тканину субсистентного буття, ба більше, формують його ентелехійний рух, прямування до реалізації свого максимуму. Саме такий підхід до розуміння цінності нам видається найбільш переконливим, адже тільки у разі, коли ми визнаємо буття у будь-якому прояві цінним як таким, а не маючи на увазі виключно якусь утилітарну користь, яке воно могло б запропонувати людині, з'являється можливість осмислити й людське існування у всій його комплексності. Окрім того, відкривається шлях до віднаходження справжнього, невинного, не ситуативного підґрунтя ціннісної сфери як окремої людини так і культури загалом.

Зазначимо поміж іншим, що томістичне вчення виділяє чотири основних найзагальніших цінностей: істина, благо, краса та єдність. В подальших своїх статтях, ми також плануємо здійснити роботу із виокремлення найфундаментальніших цінностей, виходячи вже з власне аксіоматичної методології.

Неомарксизм, продовжуючи традиції класичного марксизму, розглядає проблему поневолення та емансипації особистості в умовах різних історичних обставин та суспільно-політичних формацій як основної філософської проблеми. Вже з контексту цієї тези зрозуміло, що ціннісна проблематика тут, частково як і у випадку прагматизму, характеризується динамічністю та залежністю від зовнішніх історичних, політичних, економічних, культурних, etc. умов. І це дійсно так, проте кут зору, під яким неомарксизм констатує цей динамізм зовсім не схожий на те, про що мова йшла вище.

Протистояння пана і раба, вільного й поневоленого, капіталіста та робітника наштовхнула неомарксистів, які зіткнулися із рядом проблем, з якими класичний доробок марксизму вже не міг впоратись, на розмисли про природу влади та нерівності. Зрозуміло, що контекст цього розмислу далекий від метафізичного в класичному й позитивному розумінні: неомарксисті розглядали владу з позицій суспільного та культурного буття, їх не цікавили запитання про буття як таке та інші філософські проблеми, проти спроб розв'язання яких Маркс красномовно висловився у своїй одинадцятій тезі про Фойєрбаха. Під дослідницько-критичний фокус неомарксизму потрапили в першу чергу такі феномени сучасної культури як ідеологія, споживацьке суспільство та масовість.

Цінності в цій смисловій матриці розглядались як інструмент впливу владних кіл на підвладний люд (тобто редукувались і психологізувались), де перші не просто констатувались як маніпулятори, що певним чином інтерпретують вже наявні ціннісні настанови суспільства, а й продукують нові цінності (наприклад споживацтво як наслідок ідеологічної переконаності особистості в необхідності бажати те, що їй насправді не потрібно). Використовуючи ідеологію, вони легітимізують несправедливий порядок, в якому більшість багатства та ресурсів належить меншості людей. Ґрамші в своїх «Тюремних записках» розвивав ідею того, що правлячий клас, утримуючи владу, здійснює гегемонію не лише силовими, але й культурними та ідеологічними засобами [Див. 4].

Такий підхід інструменталізує культуру, перетворює її на машину поневолення. Адорно вважав, що «культура сьогодні заражає все однаковістю. Кіно, радіо, журнали складають систему, яка є одноманітною як в цілому, так і в кожній частині» [5, с. 94].

Підкреслимо, що неомарксизм зміг в деталях розгледіти та описати значну кількість «симптомів», притаманних сучасному західному (і не тільки) суспільству, проте йому не вдалось поставити правильний «діагноз». Цей філософський напрям, як ніякий інший, засвідчив ту кризу, про яку йшлося на початку цієї статті. Проте небажання, або неспроможність поглянути глибше, зануритись в метафізичний рівень проблем, які так майстерно були описані та систематизовані, позбавили неомарксизм великої частини його теоретичного та дієвого потенціалу.

Екзистенціалізм. Перш ніж розпочати аналіз екзистенціалістської призми бачення цінності, згадаємо, що в межах одного філософського напрямку виникла ситуація, де погляд на деякі принципові засади представлений двома діаметрально протилежними позиціями. Одним з таких випадків є розуміння цінності. Вважаємо вартим окремо розглянути релігійне та атеїстичне крило екзистенціалізму.

Атеїстичні екзистенціалісти вважали, що людина має сама прийняти відповідальність за свій вибір, і коли вона покладається на вищі сили у формуванні свого уявлення про світ та ту чи іншу дію, нею здійснюється відмова від своєї власної свободи. Сартр вважав, що «...людина приречена бути вільною, вона несе на своїх плечах тягар цілого світу; її відповідальність за світ і за себе є способом її буття» [13, с. 553]. Парадоксальним чином виходить, що навіть відмова від свободи є актом вільного вибору та утвердженням зазначеного принципу відповідальності. На думку Сартра, існування

людини передусе її сутності, формує та визначає останню через вибір, який людина здійснює кожну мить свого життя.

Ще один класик атеїстичного екзистенціалізму Альбер Камю вважав світ абсурдним місцем та порівнював життя у ньому із сізифовою працею. «Самої боротьби за висоту достатньо, щоб наповнити серце людини. Треба уявити Сізіфа щасливим» [1, с. 24], писав він та приписував людині самій шукати смисл (хоча, швидше, вибудовувати його користуючись своєю фантазією, враховуючи відсутність будь яких об'єктивних орієнтирів) та опиратись на нього в своїх блуканнях по беззмістовному шляху життя.

Отже, цінність в такому контексті постає суб'єктивним, ізольованим в індивідуальному світі особистості випадковим явищем, що, хоча й зберігає свою керівну функцію, має хаотичну та стихійну природу.

Релігійний екзистенціалізм пропонує альтернативне та, на нашу думку, глибше та переконливіше розуміння. Цей напрямок підкреслює трансцендентну та вічну природу цінностей, називаючи їхнім джерелом Бога. Вертикаль Бог-людина набуває першочергового значення у визначенні смислу людського життя та способу формування стратегічних цілей особистості.

Як і в атеїстичному варіанті, релігійний екзистенціалізм постулює свободу як ключову особливість людського буття. Що ж таке свобода? Це тривога (angst), подолання якої у прагненні до щастя потребує мужності. У К'єркегора ця мужність проявляється в здатності наважитись до «стрибка віри», довіритись Богу незважаючи на невідповідність вчинку раціональним його обґрунтуванням: «The paradox is reason's cross (the objective uncertainty), and faith is the passion of inwardness despite the paradox (Парадокс – це хрест розуму (об'єктивна невизначеність), а віра – це пристрасть, спрямована всередину, незважаючи на парадокс)» [8, с. 49].

Ще одним принциповим для цього дослідження моментом є марселівський розгляд людського існування з двох позицій: бути та мати. На нашу думку, цей здобуток та його актуальність для сьогодення неможливо переоцінити, адже він найчіткіше та найпростіше з усіх представлених вище позицій демонструє нам проблему сучасної людини: життя серед примар матеріально-прагматизованого, інструменталізованого, споживацького світу, де людське Я розчиняється у безмежній кількості несуттєвих дрібниць, втрачаючи з поля зору вічне та абсолютне. Як висновує Марсель: «...my soul seems to me that to which the relation implied in the fact of having seems least applicable it is, of everything in the world, the least comparable to a possession. (...моя душа здається мені такою, до якої найменше можна застосувати відношення, що випливає з факту володіння, вона, з усього на світі, найменш порівнянна з власністю)» [9, с. 90].

Феноменологія пропонує розуміння цінностей через призму досвіду та інтенційних актів свідомості, проте не варто поспішати із висновками про суб'єктивізацію цінності. Попри те, що феноменологічне вчення концентрує свою увагу на суб'єкті, воно значно модифікує його розуміння. На відміну від класичного поділу на об'єкт та суб'єкт як на зовнішнє та внутрішнє, тут суб'єкт постає як вмістище обидвох частин цієї пари. Необхідно розуміти це, беручи до уваги кантіанську відмову від зовнішнього світу, констатацію його непізнаваною «річчю в собі», яку феноменологія намагалась подолати. Дослідження внутрішніх механізмів свідомості (трансцендентального суб'єкта), універсальних та притаманних будь-якій мислячій істоті, безсумнівно мало на меті пізнати світ загалом (а не лише якусь його тінь, відображену в нашій свідомості, як у Канта), проте процедура руху до цієї цілі досить неочевидна.

Класична формула розуміння істини, – відповідність між суб'єктом та предикатом, між загальним та конкретним, між річчю та її визначенням, – набула у феноменологічній перспективі нової інтерпретацію. Замість звичного сприйняття суб'єктом певного елемента зовнішньої реальності, феноменологічна перспектива пропонує нам розглянути цей процес виключно у межах інтенційного акту свідомості, де сприймаючий суб'єкт втілюється в суб'єктивному аспекті зазначеного акту (ноеза), а те, що зазвичай називають об'єктом – у відображенні сприйманого свідомістю, тобто об'єктивний бік акту: «...мати смисл або «мати намір» щось є фундаментальною характеристикою будь-якої свідомості, яка, отже, є... «ментальним життям», що має смисл, тобто є «ноетичним.»» [6, с. 217], «повна ноєма складається з комплексу ноєматичних моментів, що в «...цьому комплексі специфічний смисловий момент є лише своєрідним необхідним ядром-стратумом, на якому, по суті, ґрунтуються подальші моменти...» [6, с. 218].

Важливим є те, що феноменологічне вчення не відкидало існування зовнішньої реальності, чи не констатувало її непізнаваності. Просто цей пункт не вважався принциповим для пізнання, адже останнє (за умови, що воно здійснюється за правильним алгоритмом) відкриває шлях до розуміння буття таким, яким воно є. Все, що існує, може бути пізнане та зрозуміле лише для того, хто здатен пізнавати, механізм ж для цього єдиний у всіх розумних істот.

Наостанок, не вдаючись до детального аналізу феноменологічної методології, торкнемось коротко декількох основних концептів (здебільш Гуссерліанських та Гайдеггеріанських) та одразу екстраполюємо їхній зміст на розуміння цінності: 1) ейдетична редукція (метод «очищення» досвіду від несуттєвих елементів, шлях до віднаходження сутності феномена) дозволяє поглянути на цінність як таку, без утилітарних та побутових домішок; 2) життєвий світ (повсякденний, безпосередньо сприйманий світ, на відміну від наукової його картини) як місце, де цінності реалізують свою скеровуючу та телеологічну функцію; 3) автентичність (справжнє існування) вказує на важливість сформованості та справжності ціннісного поля для особистості, адже воно (за умови його цілісної реалізації) дозволяє чинити, відштовхуючись від справжньої ціннісно-зумовленої взаємодії з буттям; 4) піклування (*Sorge*) як ключовий принцип буття *Dasein* також є проявом ціннісної сфери. Окрім названих, є також інші важливі аспекти феноменологічного вчення, проте вони будуть розглянуті в подальших дослідженнях.

Підсумуємо, що для аксіомії феноменологічний підхід важливий в першу чергу як розгорнутий та пропрацьований спосіб поглянути на досвідні структури та їх ціннісну обумовленість.

III

Отже, проаналізувавши ідеї-аналоги у ряді найвпливовіших напрямків сучасної філософії та з'ясувавши їхнє становище відносно аксіомії, повернемося до змістовного визначення останньої.

Аксіомія – це поняття, що позначає парадигмальний погляд на суще у всіх його вимірах (людина, світ, дух, Бог) як на внутрішньо ціннісно зумовлений феномен. Більше того, воно вказує на нерозривний зв'язок світу, людини та Творця, мирського, духовного і божественного саме через цінність як фундаментальну ідейну першооснову всього сущого, констатує цінність як його керівний принцип та законодавчий механізм. Тут одразу варто зазначити, що мова йде саме про метафізичний вимір сприйняття, де запитання про людське (яким часто й обмежується розмисл про цінність) неодмінно межує із питанням про джерело, природу та спосіб існування буття, в яке не випадково включена людина, а також із питанням про трансценденцію, тобто тим, що знаходиться за межами буття, та про її безпосередній та опосередкований вплив на останнє.

Розгортання цього парадигмального погляду (по суті метафізичної системи) передбачає певний методологічний арсенал, який буде представлений та обґрунтований в подальших, заявлених на початку, статтях.

Такий масштабний проект не може обійтись без виокремлення свого специфічного розуміння цінності, адже робота, здійснена у другому розділі цієї статті є показовим прикладом неоднозначності та різнобарвності, які історично склались у спробах зрозуміти суть цінності. Для цього ми вважаємо необхідним ввести нове поняття – **аксіома**. Воно засвідчить конкретне розуміння в межах цього вчення.

Аксіома – це поняття, що виражає трансформацію звичних уявлень про цінність при переході в аксіомічну парадигму. Смісл цього поняття в даному контексті корелює із класичним його розумінням, зокрема завдяки своїй невід'ємній констативності та непересічному значенні як фундаментального принципу будь якої смислової матриці.

Цінність у звичному розумінні – це певна норма, що визначає межу дійсного і належного, а так само задає напрямок у розумінні позитивного та негативного у моральному аспекті. І це класичне визначення є, загалом, прийнятним, проте не вичерпує всієї повноти сутності цінності в аксіомічному полі, не є задовільним як ресурс для розв'язання сформульованих на початку проблем.

Цінність при аксіомічному розгляді розкривається в таких нюансах:

1. Моральний вимір (сфера належного) не вичерпує аксіоматичний зміст, хоч і є невід'ємною та незмінно важливою його частиною. Наприклад, у Томаса Аквіната благо виступає одночасно як морально-етична і як онтологічна категорія. Для нього благо в житті людини, яке він поділяє на задоволення користь і чесноту, сумірне з буттєвим благом, як найвищим ступенем досконалості буття сущого (I, Q. 5, Art. 6) [Див. 14].

2. Цінність тут ідентифікується як внутрішній принцип мислення, світосприйняття та світовідношення людини, і, крім того, буття загалом, у градації досконалостей його форм та ступені наближення до Бога як джерела будь-якої досконалості.

3. Аксиома не обмежується простором, доступним людині, вона трансцендує людську раціональність, переступає її межу. Важливо розуміти, що як тільки цінність повністю перетікає в простір раціонального і може бути вичерпно проаналізована (розкладена на складові елементи), вона перестає бути цінністю у власному розумінні (аксіомою), втрачаючи свій внутрішній потенціал. Будь-яка цінність, винайдена людиною безвідносно до вічності, приречена на забуття, на те, щоб бути переоціненою, нігілізованою («Там, де традиція раціоналізується, її вже не існує» [15, с. 203]), бо дух у своєму русі не може стати на наступний щабель, не поглинувши (у протиставленні та знятті) попередній.

Надалі ми будемо спиратись саме на ці визначення аксіомії та аксіоми, а також уточнювати їхні різноманітні нюанси в процесі дослідження різноманітних філософських проблем, застосовуючи здобуток цієї статті як фундамент.

Література:

1. Camus A. *The Myth of Sisyphus and Other Essays*. New York: Vintage Books, 1991.
2. Dewey J. *Democracy and education*. URL: <https://www.gutenberg.org/files/852/852-h/852-h.htm>
3. Gilson E. *Being and some philosophers*. URL: <https://archive.org/details/beingsomephiloso0000gils/page/166/mode/2up>
4. Gramsci A. *Prison notebooks*. London: ElecBook, 1971.
5. Horkheimer M., Adorno T. W. *Dialektik der Aufklärung*. Frankfurt: S. Fischer, 1969.
6. Husserl E. *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy*. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 1982.
7. James W. *Pragmatism: A New Name for Some Old Ways of Thinking*. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/5116/pg5116-images.html>
8. Kierkegaard S. *Concluding unscientific postscript to Philosophical fragments*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1992.
9. Marcel G. *Being and having*. Glasgow: Robert MacLebose and Company Limited, 1949.
10. Peirce Ch. S. Evolutionary Love. *The Monist*. 1893. Vol. 3, No. 2. P. 176–200.
11. Peirce Ch. S. *How to Make Our Ideas Clear*. URL: https://en.wikisource.org/wiki/Popular_Science_Monthly/Volume_12/January_1878/Illustrations_of_the_Logic_of_Science_II
12. Rickert H. *Der Gegenstand der Erkenntniss*. URL: <https://archive.org/details/dergegenstandde01rickgoog/page/n33/mode/2up?q=absolute+Wahrheit+Kriterium>
13. Sartre J.-P. *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. London, 1957. 636 с.
14. Thomas Aquinas. *Summa Theologiae*. URL: <https://aquinas.cc/la/en/~ST.I>
15. Горкгаймер М. Критика інструментального розуму. Київ: ППС-2002, 2006. 282 с.